

Dana-Luminița TELEOACĂ

Structuri poetico-retorice în textul psalmic modern: construcții intensive și tautologice

D.-L.T. – cercet. șt. III,
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
București. Doctor în filologie.

Autoare a mai multor
articole și studii consacrate
terminologiei religioase și
limbii textelor bisericești.
Lucrări în colaborare: *Tratatul
de istorie a limbii române,
Cultivarea limbii române,
Dicționarul etimologic al
limbii române, Dicționar de
cuvinte și expresii străine* etc.

1. Precizări preliminare

Cum sunt de acord specialiștii în domeniu¹, nivelul *sintactic* determină în mod esențial *profilul stilului beletristic* între celelalte variante funcționale ale limbii. Acesta este, la rândul său, aproape de neconceput în afara noțiunii de „*structură ritmică*”: ritmul este cel care impune o anumită sintaxă sau, cu alte cuvinte, *structurile ritmice se află în raport de adecvare directă cu sintaxa*, ritmul dirijând atât alegerea cuvintelor, cât și *combinațiile* acestora. Dacă prin *ritm* înțelegem acea structură *profundă* care stă la baza tuturor deplasărilor *poetice* ale discursului², atunci putem afirma că numeroasele *figuri sintactico-poetice* identificate în textul psalmic sunt expresia unui *ritm incontestabil*, specific acestei creații biblice veterotestamentare.

Pornind de la aceste premise, în studiul pe care îl propunem vom încerca să schițăm un profil stilistic al textului sacru psalmic (o versiune biblică ortodoxă modernă), din perspectiva a două tipuri de figuri sintactice identificate aici: construcțiile intensive și, respectiv, construcțiile tautologice.

2. Structuri sintactice cu funcție stilistică

Așa cum observăm cu altă ocazie³, o serie de *fapte lingvistice arhaice* (în speță, sintactice), identificate în scrierile religioase moderne, sunt susceptibile de a fi interpretate nu numai prin prisma *conservatorismului lingvistic* specific acestui tip de text, ci inclusiv în calitatea lor de mărci particulare de caracterizare *stilistică* a literaturii religioase (sau ca particularități *stilistice intrinseci, imanente* scrisului sacru). Observația se susține cu atât mai pregnant în cazul unei creații religioase cum este cea *psalmică*, reprezentativă pentru aria culturală *estetică* definită în limitele câmpului religios. Astfel, fidelitatea deosebită a textului religios (în speță, biblic), apărut în mediu confesional ortodox atât cât privește o serie de tipare lingvistice, cât și numeroase figuri sintactice cu valențe stilistice, ne îndreptățește să admitem, cel puțin în unele situații, o *dblă continuitate* (față de textul *fondator*⁴), *lingvistică*, respectiv *stilistică*⁵.

Poemele psalmice, opere colecționate, se pare, în epoca regilor David și Solomon, la origini, creații în mod fundamental cântate, erau, în realitate, opere performate printr-un ceremonial mai complex (sincretic) – vers, muzică, dar și o anumită „mișcare scenică” –, elemente ce susțin calitatea de *text reprezentat* al poemului psalmic. Funcția *pragmatică* cu care se asocia acest tip de creație religioasă (un text compus în special în scopul *performării sale în cadru liturgic*, în contextul slujbelor ținute la Templu) este responsabilă pentru un anumit tip de *adecvare structurală*, ce rezidă, printre altele, în valorificarea *construcțiilor cu rol mnemotehnic*. Astfel, *refrenul*, *repetiția anaforică*, *anadiploza*, *paralelismul sintactic*, *acrostihul* ș.a. reprezintă veritabile *strategii de construcție* (menite să faciliteze memorarea și reproducerea acestor poeme), ele fiind, în ultimă instanță, expresia unui *ritmo-melodism* aparte, ce poate fi definit drept „catalizator mnemonic”⁶.

Cel mai adesea este vorba despre construcții cu funcție *intensificatoare* (*retorică*), multe dintre ele prezentând relevanță pentru un *stadiu primar de dezvoltare lingvistică* (cf. *fraza nominală*, *apozitia*, *paratixa* sau *construcțiile intensive*).

2.1. Construcții sintactice intensive

2.1.1. Construcții genitivale cu valoare superlativă [‘nume₁ *casus rectus* (N, Ac.) + nume₁ *casus obliquus* (G)’]

Este vorba despre structuri constituite pe baza *reduplicării expresive*, care au fost consemnate din abundență în versiunea biblică ebraică (cf., de pildă, ebr. *šiyir haširiyim*, literal „cântarea cântărilor”, în sens larg, „cântarea supremă, cea mai înaltă cântare”)7. Procedul apare (printr-un calc frazeologic) și în textul religios grecesc și în cel slavon, respectiv în versiunea latină a *Bibliei* (v. și Morcov 2003: 65). De pildă, un tipar similar celui prezentat *supra* se actualizează în textul sacru pentru desemnarea noțiunii de „parte preasfântă (dintr-o jertfă sau din alcătuirea templului)”, cf. gr. *αθγιον τω ὁ αθγιῶων*, lat. *sanctum sanctorum*, slavon. **СВХҮТА СВХҮТИЅ**, rom. *sfântu a sfinților* [den jârtvele Domnului] (ms. 45, ap. Munteanu, *loc. cit.*).

Dubla valoare, *stilistică și gramaticală*, a unor astfel de construcții, în textul ebraic, este recunoscută în studiile de specialitate. A se vedea, de exemplu, Gesenius, s.v. *šabāthôn* (ap. Munteanu 2008), care vorbește despre funcția stilistico-gramaticală a acestor frazeologisme de a exprima superlativul sau intensificarea unei acțiuni8.

Din punctul de vedere al românei literare actuale (variantea laică), structura în discuție reprezintă o construcție arhaică, conservată astăzi în contexte informale (purtând marca familiarului sau / și a popularului), dar și în literatura religioasă. În textul psalmic cele mai frecvente structuri de acest gen consemnate de noi sunt expresia unor atribute divine, puse (astfel) sub semnul superlativului.

Cerul cerului / cerurilor

Pornind de la un pasaj din *Facerea* (I:6)⁹, filozofii și astronomii medievali au vorbit despre un *cer dublu* sau despre o *succesiune de ceruri*, de o *pluralitate de văzduhuri*, care împart lumea în două regiuni (compartimente). Această diviziune este, de fapt, consecința unei lecturi *literale*¹⁰ a unor pasaje din *Biblie*. În conformitate cu acest tip de interpretare, *cerul este tăria*, *cerul cerului* fiind *primul cer*, cel care se află deasupra *tăriei*, prin urmare, o semnificație conotată superlativ. De obicei în limba ebraică cerul este numit la plural *ceruri*, aspect ilustrat și de versiunea românească a textului psalmic, unde sintagma cu formă de singular este utilizată alternativ cu cea conținând pluralul, ambele făcând referire la „sediul” Divinității: „Cântați Dumnezeului Celui ce S-a suit peste *cerul cerului*, spre răsărit” (67:34); „*Cerul cerului* este al Domnului...”

(113:24); „Lăudați-L pe El cerurile cerurilor și apa cea mai presus de ceruri” (146:4) ș.a.

Dumnezeul / Domnul Dumnezeilor, Domnul Domnilor

El Elim, *Dumnezeul dumnezeilor*, apare în multe cărți ale *Vechiului Testament*, nu numai în *Psalmi*. De exemplu, în *Daniel* 11:36, revelația dată lui Daniel este o avertizare împotriva prostiei și a îngâmfării, un semnal de alarmă care ne pune față în față cu gloria Aceluia care este El Elim, *Dumnezeul dumnezeilor*. De asemenea, în *Deuteronom* (10:17)¹¹, unde se arată că Dumnezeu este singurul Domn, dar și că El este Trinitar, este *Elohim, Dumnezeul dumnezeilor, Dumnezeul cel Mare*, puternic și înfricoșător. Superlativul pe care îl discutăm se cuvine a fi înțeles, prin urmare, în contextul multiplelor denumiri date lui Dumnezeu în *Sfânta Scriptură*: *Elohim*, nume ce exprimă ideea de măreție și glorie, de putere creatoare și guvernatoare (*Dumnezeul Preaînalt*); *Yahweh* „Eu sunt (Cel ce sunt), expresie a caracterului etern, atemporal al Domnului; *Elohim*, conducător suprem al universului și mai presus de oameni, de evenimente, mai presus de idoli și zeități, mai presus de orice; *Adonai*, Dumnezeu revelat ca Domn și Stăpân; *Yahweh Raza* „Domnul care te vindecă”¹² ș.a.m.d.

În textul psalmic, *Dumnezeu și Domnul* „îți alternează rolurile” în sintagma genitivală superlativă: „Merge-vor din putere în putere, arăta-se-va *Dumnezeul Dumnezeilor* în Sion” (83:8); „Lăudați pe *Domnul dumnezeilor*, că în veac este mila Lui. / Lăudați pe *Domnul domnilor*, că în veac este mila Lui” (135:2,3) ș.a.

Veacul veacului

La vechii evrei, structura în discuție face referire la veacul de acum și la cel ce va să fie, acesta din urmă un timp nesfârșit (echivalent cu eternitatea). Sintagma cu valoare superlativă s-a conservat, în limba română, prin literatura beletristică de inspirație istorică, dar și prin scrisul bisericesc (biblic vechi testamentar): „Împărăți-va Domnul în veac și în *veacul veacului!* Pieriți neamuri din pământul Lui” (9:36); „Scaunul Tău, Dumnezeule, în *veacul veacului*, toiag de dreptate toiagul împărăției Tale” (44:8); „Întărite în *veacul veacului*, făcute în adevăr și dreptate” (110:8) ș.a.

Literatura creștină va prelua conceptul și lexicalizarea sa într-o formă superlativă, în acord cu principiile noii religii. Astfel, în Noul Testament, după Înviere, timpul nu se va mai număra cu zile și cu nopți, ci va fi mai degrabă o singură zi neînserată, când soarele dreptății va străluci luminos peste cei drepecți. Pentru cei păcătoși va fi o noapte adâncă, fără de sfârșit): „Iar către Fiul: Tronul Tău, Dumnezeuule, în *veacul veacului*; și toiagul dreptății este toiagul împărăției Tale”¹³ (*Epistola către evrei a Sfântului Apostol Pavel*, capit. 1, versetul 8) ș.a.

2.1.2. Acuzativul intern

Construcțiile cu ‘acuzativ intern’ reprezintă un tip aparte de structuri redundante, specifice mai degrabă unei etape arhaice de dezvoltare a limbii române, astăzi apărând exclusiv în contexte marcate stilistic¹⁴ și în literatura populară¹⁵. Textul religios (modern) constituie un alt exemplu de context (literar) care valorifică același gen de structuri.

Dacă în textele folclorice astfel de construcții pot fi văzute ca „reminiscente” ale unei etape *primare* de dezvoltare lingvistică (sintactică), în literatura religioasă modernă acest tipar nu poate fi separat de limba textului sacru ebraic¹⁶, reflectând, prin urmare, un fapt (cult) de *continuitate* lingvistică, ce a putut perpetua până în zilele noastre grație *dogmatismului / conservatorismului* specific acestui tip de text. În realitate însă, și construcțiile intensive din textul religios trebuie să reflecte același gen de fenomene lingvistice, relevante pentru un stadiu *elementar* de dezvoltare sintactică. Cum altfel am putea explica „coincidențele” sintactice între două universuri culturale atât de diferite: cel cult (literatura sacră), respectiv cel popular (folcloric)¹⁷?

Cum remarcam și mai sus, în sec. al XIX-lea, construcțiile intensive continuă să se utilizeze relativ frecvent în limba română, probabil (și) grație prestigiului modelului literar-cultural furnizat de textul religios, model încă activ în acea epocă; laicizarea și modernizarea culturii române a însemnat, printre altele, și renunțarea la astfel de tipare, nesincronizate și deci inadecvate spiritului modern, structurile respective „refugiindu-se” în ariile marcate stilistic sau în spațiile conservatoare (câmpul literaturii folclorice și al celei religioase) ale limbii.

Cât privește textul psalmic modern, verbele și substantivele „atrasede” în acest tipar sintactic sunt circumscrise în special următoarelor sfere semantice¹⁸: ‘a jertfi – jertfă’ (cf. „*Jertfiți jertfa dreptății [...]*”, 4:5; „[...] și *am jertfit* în cortul Lui *jertfă* de laudă”, 26:11; „*Jertfește* lui Dumnezeu *jertfă* de laudă...”, 49:15); ‘a cânta – cântare’ (cf. „*Cântați-I Lui cântare* nouă, [...]”, 32:2-3; „*Cântați Domnului cântare* nouă...”, 92:1; „*Cântați Domnului cu cântare* de laudă”, 146:7); ‘a locui – locaș’, ‘a acoperi – acoperământ’ (cf. „*Locui-voi în locașul* Tău în veci; *acoperi-mă-voi cu acoperământul* aripilor Tale”, 60:4; „[...] mai bine decât *a locui în locașurile* păcătoșilor”, 83:11); ‘a urî – ură’ (cf. „*Vezi pe vrăjmașii mei* că s-au înmulțit și *cu ură* nedreaptă m-au urât”, 24:20; „*Cu ură* desăvârșită i-am urât pe ei [...]”, 138:22); ‘a milui – milă’: „*Miluieste-mă*, Dumnezeu, după mare *mila* Ta” (50:1); ‘a zidi – zid’: „[...] și să se zidească *zidurile* Ierusalimului”, 50:19); ‘a batjocori – batjocură’: „M-au ispitit, *cu batjocură* m-au batjocorit...”, 34:15); ‘a răsplăti – răsplată’: „[...]”, *răsplătește răsplătirea* celor mândri” (93:2); ‘a se bucura – bucurie’ (cf. „...cuvioșii lui *cu bucurie se vor bucura*”, 131:18); ‘a fulgera – fulger’ (cf. „*Cu fulger fulgeră-i* și-i risipește!”, 143:6); ‘a unge – untdelemn’ (cf. „[...] și m-a uns *cu untdelemnul* ungerii Lui”, 150:4) ș.a.

‘Complementul intern’ apare și la nivel de frază, în astfel de exemple substantivul din respectiva structură sintactică îndeplinind, în structura de adâncime, funcția unui „instrumental”, funcție, de altfel, bine reprezentată și în enunțurile simple (în propoziții)¹⁹. Structurile sintactice de acest gen sunt expresia unor traduceri literale după *Septuaginta* care, la rândul ei, reflectă „o turnură ebraică tipică în BIBL. HEBR.” (Munteanu 2008: 78): „Adu-Ți aminte, Doamne, *de ocara* cu care m-au ocărât vrăjmașii Tăi...” (88:50); „scoală-Te, Doamne, Dumnezeul meu, *cu porunca* cu care ai poruncit” (7:6) ș.a.

Un alt tipar de ‘acuzativ intern’ se actualizează pe baza relației sintactice stabilite între două ipostaze morfologice distincte (predicativă vs nepredicativă) ale aceluiași verb. În astfel de contexte, gerunziul, sintactic un circumstanțial de mod, apare, cel puțin la prima vedere, în mod redundant, tautologic, deci... nejustificat; stilistic însă, această formă aduce în prim-plan o acțiune în desfășurare, nu numai în cazul verbelor durative (cf. *a înconjura*, *a certa*, *a veni*, *a merge*), ci și al celor punctuale (cf. *a împinge*). Mai mult, asocierea pleonastică a două forme modale din paradigma

aceluiași verb are funcție emfatică, anume de evidențiere a unei valori aspectuale prin prisma celeilalte: dacă *a înconjura* la gerunziu indică acțiunea în dinamica ei, celei de-a doua forme (de indicativ) îi revine rolul fie de a preciza o acțiune terminată (este cazul formelor de indicativ perfect compus), fie de a întări caracterul durativ al unei acțiuni (indicativ imperfect), prezentate în opoziție cu o alta durativă, dar care, în viitor, se definește ca activitate certă (indicativul viitor). Acest *joc modal tautologic* susține poemul la nivel ideatic-estetic: „**Înconjurând** m-au înconjurat și în numele Domnului i-am înfrânt pe ei” (117:11); „**Împingându-mă** m-au împins să cad, dar Domnul m-a sprijinit” (117:13); „**Certând** m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat” (117:18); „**Mergând** mergeau și plâneau, aruncând semințele lor, dar **venind** vor veni cu bucurie, ridicând snopii lor” (125:6) ș.a. Și acest tipar este preluat din textul ebraic (a se vedea construcția cu valoare intensificatoare ‘participiu + indicativ al aceleiași rădăcini’ din *Biblia* ebraică), el fiind calificat în literatura de specialitate (v., de pildă, Munteanu 2008: 78) ca fiind *tipic stilului biblic*²⁰.

2.1.3. Parigmenonul

Procedeul – de asemenea cult, originat în limba textului sacru ebraic – constă din reluarea într-o unitate sintactică a unor părți de vorbire cu aceeași rădăcină.

În textul psalmic l-am consemnat mai puțin frecvent comparativ cu structurile de ‘acuzativ intern’, dar și cu ocurențele aceluiași tip de construcție sintactică în alte texte religioase²¹.

Se actualizează îndeosebi prin structuri genitivale, la nivel de propoziție (cf. „A căror gură a grăit deșertăciune și dreapta lor e **dreapta nedreptății**”, 143:8; „El a trimis pe îngerul Lui și m-a luat de la oile tatălui meu și m-a uns cu **untdelemnul ungerii** Lui”, 150:4), dar și de frază „Fericit este cel ce-ți va răsplăti ție **fapta ta pe care ai făcut-o nouă**” (136:8), ultimul, un exemplu de *figură etimologică*.

2.2. Construcțiile tautologice

Construcțiile tautologice, rezultate în special din coordonarea copulativă sau juxtapunerea a doi / mai mulți termeni echivalenți semantic, își

au obârșia în limba originalului avut la dispoziție de versiunile religioase moderne, dar ele sunt relevante, în același timp, și pentru una dintre particularitățile definitorii ale stilului bisericesc, așa-numita „insistență prin repetare” (v. Seche 1967: 108 ș.u.)²².

Cum remarcam și cu altă ocazie²³, aceste structuri oferă, în terminologie coșeriană, un exemplu de „suspendare a normei congruenței prin adecvare”²⁴, tautologia convertindu-se, în textul religios, din figură ‘deconstructivă’²⁵, statut deținut, eventual, la nivelul textului laic, într-o figură retorică *adecvată*, aptă să construiască textul. Aceste tipare redundante – preluate ca atare (printr-o transpunere literală) din originalul greco-slavon²⁶ – se cuvin a fi analizate, în economia literaturii sacre și, în speță, a textului biblic psalmic, în relație cu *retorismul* specific acestui tip de text. În creația psalmică (ca, de altfel, și în alte tipuri de texte bisericești, de exemplu, în rugăciunile creștine), structurile tautologice au funcție *intensificatoare-persuasivă*, aspect ce capătă relevanță dacă ne referim, de pildă, la *strategiile discursive* la care face apel orantul, în tentativa sa de instituire a contactului cu Divinitatea²⁷.

În această ordine de idei, *paralelismul sintactic sinonimic* reprezintă forma estetică (*poetică*) *desăvârșită* de actualizare a ‘tautologicului’ în poemul psalmic²⁸. Această figură sintactică nu reprezintă însă decât una dintre formele de valorificare tautologică a poeticității textului psalmic. Astfel, cum remarcam și mai sus, foarte multe dintre construcțiile tautologice sunt rezultatul simplei coordonări între doi / mai mulți termeni aflați în relație de sinonimie, cel mai adesea fiind vorba despre unități lexicale verbale (uneori, coordonate într-un tipar cu chiasm) și substantivale:

„Tu, Doamne, ne *vei păzi și* ne *vei feri*”²⁹ de neamul acesta în veac” (11:7); „Numărat-au toate oasele mele, iar ei *priveau și* se *uitau* la mine” (21:19); „*Cercetează-mă, Doamne, și* mă *cearcă*” (BO 25:2); „*Bucura-mă-voi și* mă *voi veseli* de mila Ta” (30:7); „Până când *vor spune și* *vor grăi* nedreptate...?” (93:4); „[...] aduceți Domnului *slavă și* *cinste*” (28:1); „Fericit cel care caută *la sărac și* *la sărman*” (40:1); „Toate *talazurile și* *valurile* Tale peste mine au trecut” (41:10); „Până la *bătrânețe și* *căruntețe*” (70:19) ș.a.

Nu lipsesc nici exemplele în care efectul tautologic-retoric este generat prin coordonarea a două / mai multe adjective echivalente semantic.

Recurențe notabile, din acest punct de vedere, cunosc în textul psalmic perechile sinonimice ‘sărac – sărman’ (epitete atribuite planului uman), respectiv ‘milostiv – îndurat’ (atribute specifice transcendentului): „Iar eu sărac sunt și sărman; Domnul se va îngriji de mine” (39:23; cf. și 69:6); „Milostiv și îndurat este Domnul” (110:4) ș.a.

Uneori, coordonarea se realizează între două / mai multe structuri morfologice distincte, bunăoară, între o structură adjectivală și una verbală (ambele, circumscrise aceleiași familii lexical-etimologice), tiparul rezultat fiind unul mai complex, de *paralelism sintactic (sinonimic)*. În astfel de situații, construcția cu verb apare ca o definiție explicativă pentru adjectiv: „Milostiv este Domnul și drept și Dumnezeuul nostru miluiește” (114:5) ↔ „Dumnezeul milostiv este Dumnezeuul care miluiește”.

Relativ numeroase sunt contextele în care *gradația* devine sursă a *conotației*: „Cuvintele echivalente sub raport semantic se repetă pentru a realiza o *gradație (s.n.)* care devine *sursa conotației (s.n.)*” (Jordan-Robu 1978: 270). Prin acest procedeu, unele expresii / sintagme dobândesc „valori de intensitate maximă” (Id., *ibid.*). Într-un studiu anterior, Jordan (cf. Jordan 1975: 232-233) numea fenomenul în discuție „repetiție semantică”. În termeni relativ similari se exprima și Ullmann, cu un deceniu în urmă (cf. Ullmann 1965), lingvist care, vorbind despre *cumulul de sinonime*, arăta că acesta poate avea funcții stilistice ce le evocă pe cele ale *repetiției*, subliniind faptul că: „Sur le plan rationnel, les juxtapositions des synonymes dégagent un effet d’insistance et de clarté minutieuse” (Ullmann 1965: 193). Mai mult, în opinia autorului citat, în poezie, cummul de sinonime ar corespunde unei *linii ascendente a emoțiilor*: Ullmann (1965: 195) vorbește în acest sens despre un „crescendo synonymique”. Astfel, din perspectivă retorică, sinonimele dintr-o acumulare au rolul de a varia expresia și, implicit, de a impresiona spiritul prin nuanțele exprimate, prin „această îmbogățire a fiecărui nou sinonim față de cel precedent și acest efect în creștere de la unul la altul până la ultimul”³⁰. *Crescendo-ul sinonimic*, respectiv *efectul în creștere* sunt sintagme care trimit, de fapt, la o cunoscută figură retorică (de elocuție), anume *metabola*, un tip aparte de tautologie, ce presupune *existența simultană a gradației* (nu numai a raportului de echivalență semantică). Se pare că poeții retorici „iubesc sinonimele acumulate”³¹, afirmație ce se suține perfect și în cazul poemului psal-

mic. În acest cadru discursiv, metabola se actualizează frecvent în structuri juxtapuse: „Aceștia văzând-o așa, s-au minunat, s-au tulburat, s-au cutremurat” (47:5); „Păcătuit-am ca și părinții noștri, nelegiuit-am, făcut-am strâmbătate” (105:6) ș.a. Nu puține însă sunt nici exemplele în care coordonarea copulativă a doi termeni sinonimi se soldează cu un efect *crescendo*: „... clătinatu-s-a și s-a cutremurat pământul” (76:17); „Teamă și cutremur au venit asupra mea și m-a acoperit întunericul” (54:5) ș.a. În unele cazuri, efectul *crescendo* este susținut inclusiv prin utilizarea lui „și enumerativ-descriptiv”, element discursiv cu certă valoare intensificatoare: „În pământ pustiu și neumblat și fără de apă” (62:3). Tiparul acumulativ a fost preluat și în textul rugăciunii creștine, unde am consemnat în special situații de relaționare copulativă a unor adjective: „cel păcătos și întinat” (Rug. 2007:193); „întinata și necurata ei gură” (*ibid.*, 202); „buzele mele cele necurate și pângărite” (*ibid.*) ș.a.³²

Același tipar sintactic, relevant pentru efectul retoric al acumulării graduale, rezultă și prin „dublarea” unei structuri primare (enunțată în prima parte a versetului respectiv) printr-o alta, dezvoltată în relație de sinonimie cu prima, dar și diferențiată de aceasta prin seme graduale. Astfel, uneori, același adjectiv este reiterat doar cu „schimbarea” (cel mai adesea, printr-un procedeu lexico-gramatical³³) gradului de comparație; alteori, este selectat un adjectiv distinct, care „este trecut” însă la un grad de comparație superior: „Îndurat și milostiv este Domnul, îndelung-răbdător și mult-milostiv [este, n.n.]” (144:8): *îndurat* ↔ *îndelung-răbdător*; *milostiv* ↔ *mult-milostiv*. În plan discursiv, acest *joc sinonimic gradual* prezintă relevanță cât privește caracterul profund *encomiastic* al textului psalmic.

Sunt și situații în care tautologia apare ca rezultat al subordonării (cel mai adesea, în structuri genitivale și cu acuzativul) unor elemente lexicale circumscrise aceleiași sferă semantice. În astfel de situații, structurile respective ar putea fi interpretate ca un *gen aparte de construcții intensive*, în virtutea redundanței care apare la nivel semantic: „Tu ai iertat nelegiuirea **păcatului** meu” (31:6); „M-a scos din groapa ticăloșiei și din tina **noroiului**” (39:2); „Nu te vei teme **de frica** de noapte” (90:5); „dați slavă **laudei** Lui” (65:1); „...și-L voi preamări pe El **cu laudă**” (68:34); „Să ne bucurăm **de veselie** poporului Tău” (105:5) ș.a.

Un tip aparte de structură pleonastică, cu o frecvență remarcabilă în textul psalmic, este cel rezultat din asocierea, în același context, a organului de simț, respectiv a simțului / activității corespunzătoare acestuia (cf. *auzul urechii*, *a privi cu ochii*, *a auzi cu urechile* etc.); este vorba, în ultimă instanță, tot despre niște *construcții intensive sui-generis*, relevante – în opinia noastră – pentru un stadiu *arhaic* de dezvoltare lingvistică³⁴: „Cu *auzul urechii* m-a auzit” (17:48); „Însă *cu ochii* tăi vei privi și răsplătirea păcătoșilor vei vedea” (90:8)³⁵; „Dumnezeule, *cu urechile* noastre *am auzit*,...” (43:1) ș.a. În aceeași ordine de idei, menționăm și structurile *a striga cu glasul / gura* (cf. „Cu *glasul* meu către Domnul *am strigat* și m-a auzit din muntele cel sfânt al Lui”, 3:4 sau „Iată, *vor striga cu gura* lor...”, 58:8; cf. și 65:16), respectiv *a grăi cu limba*: „Grăit-am cu *limba* mea” (38:5)³⁶.

3. Considerații finale

Drept mărturie a unei *comunități* culturale *arhetipale*, *arhaice*, context în care trebuie să fi fost create poemele incluse în *Cartea Psalmilor*, stau nu numai figurile semantice valorificate în acest cadru discursiv³⁷, ci și o serie de aspecte definitorii pentru *organizarea formală* a textului psalmic.

Un studiu detaliat consacrat celui din urmă aspect³⁸ evidențiază numeroase fapte de limbă care, la o analiză atentă, se dovedesc a fi relevante (inclusiv) cât privește *arhaicitatea* lingvistică (sintactică) a textului biblic (psalmic). În acest context, cel mai adesea, conceptul de ‘arhaicitate’ se decodează în strânsă relație cu o serie de structuri *implicite* (*eliptice*, *asindetice*) sau, dimpotrivă, cu numeroase construcții *redundante* (*intensive*, *tautologice*, în ultimă instanță, *retorice*).

‘Arhetipalul’ nu exclude însă ‘poeticul’ / ‘esteticul’. Afirmția se susține inclusiv cu privire la cele două tipare sintactice discutate în studiul de față. Astfel, *construcțiile intensive*, deosebit de frecvente (și) în versiunea modernă a textului psalmic, se impun a fi analizate atât ca fapte arhaice de limbă (relevante, deci, pentru *continuitatea lingvistică*), cât și din perspectiva relevanței lor *stilistice*. Legat de această ultimă problemă, este important de precizat că ‘stilisticul’ se definește într-o serie de situații (sintactice) – așa cum au demonstrat de altfel

specialiștii în domeniu – ca o particularitate *imanentă* (*intrinsecă*) a limbii originalului (textul ebraic), și nu ca o trăsătură conferită (exclusiv) din perspectiva unei receptări moderne. Desigur, aspectul menționat se justifică prin calitatea de *text retoric* pe care o deține acest poem biblic, psalmul.

La rândul lor, *construcțiile tautologice* – originare, de asemenea, în textul ebraic, de unde au fost preluate în limba română prin intermediar grecesc / slavon – relevă în egală măsură o particularitate *stilistică* a scrisului bisericesc, așa-numita „insistență prin repetare”.

Structuri de genul celor discutate în paginile de față reprezintă „auxiliare” ale unei *creații retorice*, în care patetismul, grandilocvența, emfaza nu afectează cu nimic autenticitatea *poeziei* și nici profunzimea acesteia, ci se constituie ca mărci specifice de definire a ‘esteticii liric’ în aria culturală religioasă.

Note

¹ V., de ex., Irimia 1999: 218.

² „Tensiunile ritmice arhitecturante condiționează configurația generală a intensificării logogenice” (Popescu 1991: 126).

³ V., de pildă, Teleoacă, *Conservatisme et expressivité*.

⁴ Termen preluat de noi de la D. Maingueneau și F. Cossuta, *L'analyse des discours constitutants*, în „Langages”, no. 117, 1995.

⁵ Pentru definirea conceptului de ‘continuitate stilistică’ (vs ‘continuitate lingvistică’), v. Teleoacă, *Conservatisme et expressivité*.

⁶ În acest sens, Popescu (1991: 164) menționează ca relevant felul în care anumite civilizații au reținut și transmis textele care formează fondul de cultură arhetipală ce le asigură perenitatea, un exemplu foarte bun fiind cel al poemelor homerice.

⁷ Pentru mai multe exemple, a se vedea Munteanu 2008: 73. V. și Teleoacă, *Conservatisme et expressivité*.

⁸ A se vedea, în acest sens, și discuția noastră din Teleoacă, *Conservatisme et expressivité*.

⁹ Cf. „Să fie o tărie (s.n.) prin mijlocul apelor și să despartă ape de ape”.

¹⁰ În chip foarte puțin surprinzător, Origen s-a despărțit de opinia comună. El a citit *alegoric* pasajele și a susținut că nu există suficient temei textual pentru a vorbi de șapte ceruri (sau de alt număr precis). Avertismentul lui Ori-

gen nu a fost, totuși, luat în seamă (filosofiatib.blogspot.com/2010/02/cerul-cerurilor.html).

¹¹ Cf. „Că Domnul Dumnezeu vostru este *Dumnezeul dumnezeilor și Stăpânul stăpânilor*, Dumnezeu mare și puternic și minunat, Care nu caută la față, nici nu ia mită”.

¹² V. Pop, *Numele*.

¹³ În realitate, o secvență de *discurs repetat*, în terminologia lui Coșeriu 2000: 258 (v. *supra*, psalm 44, verset 8).

¹⁴ Dacă în secolul al XIX-lea erau încă frecvente structuri, precum: *a visat un vis, a răs un răs, a urlat urletul, tocând toaca morții, a cânta cântece* etc. (cf. Sandfeld, Olsen 1962: 68-69), în sintaxa sec. XX, complementele directe interne cu aceeași rădăcină lexicală cu verbul se fosilizează (Frâncu 2009: 180, 357; cf. și Vasilescu 2010: 271). Mai exact, astăzi, astfel de construcții sunt evitate, deoarece „sunt percepute ca repetitive și neufonice, deși nu sunt excluse cu conotație arhaică sau ca modalitate inedită de emfază” (Vasilescu 2010: 272).

¹⁵ V. Mărgărit 2010: 76-77.

¹⁶ Cf. Munteanu 2008: 76-78. Vezi și discuția noastră în Teleoacă, *Conservatism et expressivité*.

¹⁷ În același timp, nu excludem însă o posibilă influență exercitată din direcția textului sacru către aria semiotică a ‘popularului’, de pildă, în procesul de „vulgarizare” a unei anumite învățături religioase, transmise implicit într-o anumită formă conținând (inclusiv) structuri de genul construcțiilor intensive.

¹⁸ Prezentăm exemplele în ordinea frecvenței cu care acestea sunt atestate în versiunea modernă a textului psalmic.

¹⁹ Structuri „instrumentale” semnalate de noi ca fiind foarte frecvente și în alte tipuri de texte religioase, de exemplu în manualul de învățatură creștină ortodoxă (v. Teleoacă, *Conservatism et expressivité*).

²⁰ În versiunile românești vechi, cea de-a doua formă a verbului, anume perfectul compus, este folosit „alternativ” cu perfectul simplu, aceasta în acord cu valoarea morfologică specifică a acestui timp verbal, în etapa arhaică a limbii române: *cercând l-au cercat* (Lev. 10:16, în *Biblia de la București*, Filotei, Micu, Șaguna) sau *cercând... cercă* (ms. 45) (ap. Munteanu 2008: 78).

²¹ De exemplu, structurile cu parigmenon sunt relativ frecvente în textul rugăciunii creștine (a se vedea Teleoacă 2011).

²² Această particularitate a fost consemnată, pentru româna veche, și pentru alte categorii de texte, de pildă pentru scrierile literare și istorice (v. Todi 2001: 116).

Același tip de „insistență semantică” a fost remarcat și în *poezia populară* (cf. Seche 1967: 110), respectiv în *vorbi-rea populară* (cf. Coteanu 1973: 116-118, care vorbește despre „tatonările și revenirile incidentale sinonimice ale povestitorilor populari”).

²³ A se vedea Teleoacă, *Deconstrucția*.

²⁴ *Congruența* reprezintă unul dintre cele trei tipuri de norme identificate de Coșeriu (1994: 36), corespunzând regulilor *generale* ale gândirii, precum și celor legate de vorbirea *în general* și cunoașterea lumii. În sistem coșerian, norma adecvării – anume „a vorbi în situații *determinate* (s.n.) și cu privire la *anumite* (s.n.) lucruri, cu *anumiți* (s.n.) interlocutori” – o poate suspenda pe cea a congruenței, așa cum demonstrează și textul bisericesc, posesorul unui *arsenal lingvistic propriu, particularizat*, în ultimă instanță *adecvat* (la specificul său comunicativ).

²⁵ Pentru definirea conceptului, a se vedea Teleoacă, *Deconstrucția*.

²⁶ V. Munteanu 2008: 66-67. Aspectul menționat nu exclude însă posibilitatea ca, uneori, o structură redundantă să reflecte, în realitate, o eroare de traducere / interpretare într-un text intermediar, bunăoară în cel grecesc (*Septuaginta*) (v. Id., *ibid.*).

²⁷ V., de exemplu, Teleoacă, *Stratēgies* sau Id., *Dramatizarea*.

²⁸ Cf. Teleoacă, *Paralelismul sintactic*.

²⁹ Un „reflex” popular al acestei formule culte ar putea fi considerată invocația tipic creștină *Doamne apără-mă și păzește-mă!*

³⁰ Cf. Fontanier 1977: 303.

³¹ V. Vianu 1968: 109.

³² Pentru mai multe exemple, a se vedea Teleoacă, *Strategii discursive*.

³³ Superlativul (vechi) cu *mult* „foarte”, la fel ca în unele dintre limbile romanice occidentale.

³⁴ Tiparul se conservă astăzi la nivel popular-familiar: „Am văzut cu ochii mei”, „A spus cu gura lui asta” etc., structuri redundante utilizate în scop stilistic, anume în sensul întăririi unei afirmații.

³⁵ Structura menționată alternează în textul psalmic cu cea constituită pe baza relației ‘subiect – predicat’: „Și a privit *ochiul meu* către vrăjmașii mei...” (91:11).

³⁶ În alternanță cu: „...*gura lor a grăit mândrie*” (16:10).

³⁷ Cf. Dana-Luminița Teleoacă, *Repere ale articulării ‘esteticeului’ în creația psalmică modernă: figurile semantice și relevanța lor în decodarea semiotică a unui text* (sub tipar).

³⁸ Cum este, de pildă, studiul nostru, mult mai amplu, din Teleoacă, *Semiotica*, anume *Structuri sintactice cu valențe stilistice în literatura veterotestamentară a Psalmilor*.

Bibliografie ■ Surse

BO = *Biblia sau Sfânta Scriptură* (tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., cu aprobarea Sf. Sinod), Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1988.

Lucrări de referință

Eugeniu Coșeriu, 1994, *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii* (cu o prefață de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel), Editura Știința, Chișinău.

Eugeniu Coșeriu, 2000, *Lecții de lingvistică generală*, Editura ARC, Chișinău.

Ion Coteanu, 1973, *Stilistica funcțională a limbii române* (vol. I), Editura Academiei, București.

Pierre Fontanier, 1977, *Figurile limbajului* (Traducere, prefață și note de Antonia Constantinescu), Editura Univers, București.

Constantin Frâncu, 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iași.

Iorgu Jordan, 1975, *Stilistica limbii române* (ediția a doua), Editura Științifică, București.

Iorgu Jordan, Vladimir Robu, 1978, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Dumitru Irimia, 1999, *Introducere în stilistică*, Polirom, Iași.

Iulia Mărgărit, 2010, *Inovația, element de creație și distorsiune în textele folclorice*, în *Lucrările celui de al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, Editura Universității din București, București, p. 75-84.

Mihaela Mariana Morcov, 2003, *Arhaisme morfosintactice în versiunile românească și spaniolă ale Bibliei*, în „Limba română”, LII, 1-3, p. 56-73.

Eugen Munteanu, 2008, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București.

Tiberiu Emeric Pop, *Numele lui Dumnezeu în Vechiul Testament*, ap. [www.theophilos.3x.ro/.../Numele%20lui%20Dumnezeu%20in%20Vec%20\(Pop,%20Numele\)](http://www.theophilos.3x.ro/.../Numele%20lui%20Dumnezeu%20in%20Vec%20(Pop,%20Numele)).

Iulian Popescu, 1991, *Stil și mentalități* (eseu), Editura Pontica, Constanța.

Kristian Sandfeld, Olsen Hedvig, 1962, *Syntaxe roumaine*

- III: *Structure de la proposition*, Copenhagen: Munksgaard.
- Luiza Seche, 1967, *Juxtapunerea sinonimică în limba română*, în „Cercetări de lingvistică”, Cluj, nr. 1, p. 103-113.
- Dana-Luminița Teleoacă, 2011, *Arhaic și popular în textul actual al rugăciunii*, în „Limba română – ipostaze ale variației lingvistice”, II. Pragmatică și stilistică, Editura Universității din București, București, p. 209-217.
- Dana-Luminița Teleoacă, 2012, *Strategii discursive în rugăciunea creștină* – conferință Academia Română, 22 martie 2012 (Teleoacă, *Strategii discursive*).
- Dana-Luminița Teleoacă, 2013, *Stratégies discursives dans le texte des Psaumes*, în curs de apariție în „Revue roumaine de linguistique”, 2/2013 (Teleoacă, *Stratégies*).
- Dana-Luminița Teleoacă, 2013, *Inovația lexicală în textul biblic modern: ‘construcție vs deconstrucție’, ‘identitate vs alteritate’* – conferință Academia Română, 7 martie 2013 (Teleoacă, *Deconstrucția*).
- Dana-Luminița Teleoacă, *Conservatisme et expressivité dans la littérature religieuse. Quelques repères dans la définition d’un style scientifique (didactique) au niveau religieux*, în curs de apariție în „Biblicum Jassyense”, Iași, 2013 (Teleoacă, *Conservatisme et expressivité*).
- Dana-Luminița Teleoacă, *Literatura veterotestamentară a Psalmilor: niveluri de analiză semiotico-pragmatică. ‘Dramatizarea’ în textul biblic al Psalmilor. Instanțe implicate în ‘dialog’ și strategii discursive*, în curs de apariție în „Studii și cercetări lingvistice” (Teleoacă, *Dramatizarea*).
- Dana-Luminița Teleoacă, *Structuri retorico-poetice în textul psalmic modern: paralelismul sintactic*, în curs de apariție în „Fonetica și dialectologie”, 2013 (Teleoacă, *Paralelismul sintactic*).
- Dana-Luminița Teleoacă, *Semiotica discursului religios. Probleme de poetică, stilistică și retorică* – lucrare în curs de elaborare (Teleoacă, *Semiotica*).
- Aida Todi, 2001, *Elemente de sintaxă românească veche*, Editura Paralela 45, Pitești.
- S. Ullmann, 1965, *Précis de sémantique française* (troisième édition), Éditions A. Francke S.A. Berne.
- Andra Vasilescu, 2010, *Tendențe în sintaxa secolului al XX-lea*, în „Studii de limba română” (Omagiu profesorului Grigore Brăncuș), Editura Universității din București, București, p. 251-275.
- Tudor Vianu, 1968, *Studii de stilistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București.